

НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ

Статтю присвячено проблематиці нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців. Проаналізовано основні нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців. Сформульовано визначення поняття «нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців».

Ключові слова: права людини, закордонні українці, права закордонних українців, конституційно-правовий статус закордонних українців, нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців.

Статья посвящена проблематике нормативных основ конституционно-правового статуса зарубежных украинцев. Проанализированы базисные нормативные основы конституционно-правового статуса зарубежных украинцев. Сформулировано определение понятия «нормативные основы конституционно-правового статуса зарубежных украинцев».

Ключевые слова: права человека, зарубежные украинцы, права зарубежных украинцев, конституционно-правовой статус зарубежных украинцев, нормативные основы конституционно-правового статуса зарубежных украинцев.

The article is devoted to the problems of the normative bases of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians. The main normative bases of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians are analysed. The definition of “the normative bases of the constitutional and legal status of foreign Ukrainians” is formulated.

Key words: human rights, Foreign Ukrainians, rights of Foreign Ukrainians, constitutional and legal status of Foreign Ukrainians, normative bases of constitutional and legal status of Foreign Ukrainians.

Вступ. У контексті становлення України як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, розвитку громадянського суспільства, еволюції правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

Дослідження проблематики нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення чинного законодавства України про закордонних українців, а також для вдосконалення правозастосовної практики в цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців є важливим для розвитку науки конституційного права.

Постановка завдання. Автор статті ставить за мету охарактеризувати нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців. Завданнями даної статті є аналіз основних нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців; формулювання визначення поняття «нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців».

Результати дослідження. Проблематика нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І. Алмаші, Ю. Бисаги, Д. Белова, Г. Москаля, А. Попка.

За межами України налічується від 8,2 млн. (за переписами закордонних держав) до 20 млн. (за різними оцінками) осіб українського походження [1, с. 17]. Україна, як і будь-яка інша держава, котра має багатомільйонну діаспору, зацікавлена в підтримці контактів зі своїми співвітчизниками, які перебувають за її межами і не є її громадянами. Це сприяє як зміцненню зв'язків закордонних українців зі своєю історичною батьківщиною, задоволенню їхніх національно-культурних, освітніх, мовних та інформаційних потреб, так і налагодженню дружніх відносин із країною перебування української діаспори, створенню і зміцненню в очах світової громадськості позитивного іміджу нашої держави [2].

Для консолідації української нації та збереження етнічної та національної ідентичності закордонних українців необхідно забезпечити послідовність реалізації державної політики у сфері співпраці із закордонними українцями, що сприятиме максимальному залученню можливостей і потенціалу української діаспори для формування позитивного іміджу України у світі, сприяння її євроінтеграційним та євроатлантичним прагненням, просування економічних інтересів нашої держави в країнах проживання закордонних українців [3].

Протягом останніх років Україна активізувала співпрацю із закордонними українцями, вбачаючи в них потужний потенціал у просуванні своїх національних політичних і економічних інтересів за кордоном, підтримці зовнішньополітичних ініціатив, піднесенні авторитету й утвердженні позитивного іміджу України як демократичної і правової держави на світовій арені.

З огляду на вищезазначене, у незалежній Україні сформовано законодавство про конституційно-правовий статус закордонних українців. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців закріплені у відповідних нормативно-правових актах чинного законодавства України, зокрема: у Конституції України [4]; у Законі України «Про закордонних українців» [5]; у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [6]; у Законі України «Про імміграцію» [7]; у Національній концепції співпраці із закордонними українцями [8]; у Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017–2020 рр.; у постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» [9]; у постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців» [10]; у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця» [11].

Отже, нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців – це система норм і принципів права, закріплена в Конституції України й інших нормативно-правових актах чинного законодавства держави з питань конституційно-правового статусу закордонних українців.

Нижче розглянемо основні нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців.

Основи конституційно-правового статусу закордонних українців встановлено Конституцією України та Законом України «Про закордонних українців».

Згідно зі ст. 11 Конституції України, держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури. А відповідно до ст. 12 Конституції України, держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про закордонних українців», закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України. А українське етнічне походження – це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження.

У ст. 1–2 Закону України «Про закордонних українців» визначено основні засади співпраці із закордонними українцями, якими є:

- 1) визнання невід'ємності та належності кожній особі від народження основних прав і свобод людини і громадянина;
- 2) розв'язання проблем становлення та консолідації української нації;
- 3) обов'язковість задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців;
- 4) взаємне збагачення надбаннями духовної та матеріальної культури;
- 5) взаємодія з іншими державами у сфері забезпечення прав і свобод закордонних українців на засадах обов'язковості дотримання загальноєвропейських принципів і норм міжнародного права, зокрема й невтручання у внутрішні справи інших держав;

б) паритет у забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб закордонних українців та національних меншин України.

Реалізацію державної політики України у сфері співпраці із закордонними українцями здійснює центральний орган виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями.

Нижче розглянемо й інші нормативно-правові акти, що визначають нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців.

Відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», для видачі посвідки на тимчасове проживання закордонним українцям дозвіл на застосування праці іноземців і осіб без громадянства не потрібен, замість такого дозволу закордонними українцями подається трудовий договір (контракт) і посвідчення закордонного українця.

Згідно з п. 5 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про імміграцію», дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції надається закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їхнім дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

Відповідно до п. 2 Національної концепції співпраці із закордонними українцями, державна політика щодо останніх ґрунтується на визнанні закордонних українців невід'ємною частиною світової української спільноти і здійснюється на основі відповідних положень Конституції України, Закону України «Про закордонних українців», інших нормативно-правових актів України, з урахуванням законодавства держав громадянства, проживання закордонних українців, базується на принципах і нормах Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. За необхідності Україна укладає двосторонні та багатосторонні договори з іншими державами для забезпечення захисту осіб, які належать до відповідних національних меншин, та вживає заходів для заохочення транскордонного співробітництва.

Державна політика щодо закордонних українців будується на визнанні:

- обов'язковості додержання державами загальноновизнаних прав і свобод щодо своїх громадян, принципів і норм міжнародного права за невтручання у внутрішні справи одна одної;
- ідеї взаємного збагачення здобутками духовної та матеріальної культури в контексті утвердження культурного різноманіття у світі на засадах діалогу і співпраці;
- потреби в консолідації української нації;
- необхідності взаємодії держав у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина;
- паритету в забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб закордонних українців і національних меншин України;
- необхідності досягнення конкретних результатів від співпраці із закордонними українцями.

Державна політика щодо закордонних українців є складовою частиною внутрішньої та зовнішньої політики України, її реалізація передбачає здійснення органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями економічних, соціальних, інформаційних, освітніх, культурно-мистецьких, організаційних та інших заходів, зокрема й надання закордонним українцям державної підтримки та допомоги з урахуванням їхніх реальних потреб, відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, чинного законодавства України, а також національного законодавства іноземних держав.

Україна бере на себе зобов'язання підтримувати закордонних українців шляхом:

- продовження утвердження принципів цивілізованого діалогу з державами громадянства, проживання закордонних українців відповідно до національного законодавства та загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права;
- сприяння в забезпеченні додержання і захисту прав, свобод та інтересів закордонних українців, задоволенні їхніх культурних, інформаційних, освітніх, соціально-гуманітарних та інших потреб;
- активізації відносин із громадськими організаціями закордонних українців;
- сприяння відкриттю в державах проживання закордонних українців культурно-інформаційних центрів України.

У Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017–2020 рр. зазначено, що українці мають одну з найбільших діаспор у світі, тому закордонні українці здатні сприяти реалізації інтересів України та формуванню її міжнародного іміджу. Виконання Програ-

ми здійснюється шляхом визначення пріоритетних завдань і заходів щодо співпраці із громадськими організаціями закордонних українців з урахуванням специфіки країн їх проживання та реалій сьогодення, реалізації проектів і здійснення заходів, зокрема й інформаційно-роз'яснювальної роботи, щодо:

- активізації діяльності з посилення протидії антиукраїнській пропаганді, формування позитивного іміджу України у світі, просування економічних інтересів нашої держави, утворення груп, що сприяють реалізації інтересів нашої держави за кордоном шляхом надання фінансової підтримки громадським організаціям закордонних українців для забезпечення випуску періодичних видань засобів масової інформації, підготовки та випуску теле- і радіопрограм, публікацій з української тематики в засобах масової інформації за кордоном, підтримання інтернет-ресурсів, проведення фізкультурно-спортивних заходів і заходів щодо розвитку молоді;

- сприяння діяльності українських культурно-інформаційних центрів у країнах проживання закордонних українців;

- надання фінансової підтримки громадським організаціям закордонних українців для організації та проведення за кордоном науково-освітніх заходів, зокрема, форумів, конференцій, семінарів;

- проведення системної інформаційної та організаційно-культурної роботи, спрямованої на посилення зв'язків із закордонними українцями та їх соціально-культурну підтримку;

- надання допомоги навчальним закладам за кордоном, в яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова, шляхом забезпечення потреб таких закладів підручниками та довідковою літературою для вивчення української мови;

- реалізації державної політики в молодіжній сфері, сферах фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання шляхом залучення молоді з числа закордонних українців до розвитку української культури і традицій;

- поглиблення співпраці із представниками української діаспори у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема й щодо збереження і популяризації українських традицій.

У постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» зазначено, що учасники парламентських слухань наголосили на необхідності законодавчого закріплення спрощеного порядку набуття громадянства України закордонними українцями, визначення можливих шляхів реалізації їхніх виборчих прав, здобуття освіти у вищих навчальних закладах України. Здійснення послідовної державної політики співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями потребує забезпечення сталого фінансування відповідних програм.

Україна має вбачати в закордонних українцях не лише об'єкт державної уваги, а й суб'єкт тісної співпраці. Тому потребує подальшого вдосконалення координація дій органів державної влади та провідних осередків закордонних українців.

У питанні збереження національно-культурної самобутності закордонних українців важлива роль належить українським школам, студіям, культурно-мистецьким центрам, просвітницьким товариствам. Їх кількість у місцях компактного проживання закордонних українців є вкрай недостатньою. Залишаються невирішеними питання підготовки фахівців для викладання в українських школах і центрах, забезпечення українськими підручниками, відповідними навчально-інформаційними та методичними посібниками, інвентарем.

Нині існують труднощі в задоволенні інформаційних потреб закордонних українців, отриманні ними достовірної інформації про Україну з першоджерел. Це стосується, зокрема, можливості широкого доступу до українських засобів масової інформації, висвітлення проблем закордонного українства.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця», затверджено Порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця, а також зразок і опис посвідчення закордонного українця. Згідно з п. 1 вищезга, посвідчення закордонного українця – документ, який видається іноземцю чи особі без громадянства в разі прийняття Національною комісією з питань закордонних українців рішення про надання їм статусу закордонного українця.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців», утворено Національну комісію з питань закордонних українців, яка є постійно діючим органом при Кабінеті Міністрів України, основним завданням якого є розгляд питань, пов'язаних із наданням, відмовою або припиненням дії статусу закордонного українця.

Висновки. Отже, сучасні тенденції розбудови України як незалежної, демократичної і правової держави, потреба збереження єдності української спільноти в умовах глобалізації та сучасних міграційних процесів зумовили формування та розвиток нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців, які отримали своє належне закріплення у відповідних нормативно-правових актах.

На нашу думку, забезпечення належних нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців має велике значення для еволюції системи прав людини в Україні. Перспективним є подальший розвиток нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

Існують перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямі, зокрема, щодо: підвищення ефективності співпраці органів публічної влади України та неурядових організацій закордонних українців; розвитку нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців; перспектив розвитку електронного урядування для реалізації прав закордонних українців за законодавством України.

Отже, у науковій статті охарактеризовано проблематику нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

Список використаних джерел:

1. Міграція в Україні : факти і цифри 2016 р. / упоряд. О. Малиновська. – К. : Представництво МОМ в Україні, 2016. – 32 с.
2. Попок А. Проблеми унормування правового статусу закордонного українця / А. Попок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://academy.gov.ua/ej/ej1/txts/POPOK.htm>
3. Концепція Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017–2020 рр. : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 428-р // Офіційний вісник України. – 2017. – № 54. – Ст. 1634.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 131.
5. Про закордонних українців : Закон України від 4 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – Ст. 343.
6. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 179.
7. Про імміграцію : Закон України від 7 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197.
8. Національна концепція співпраці із закордонними українцями : схвалена Указом Президента України від 13 жовтня 2006 р. № 875/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 42. – Ст. 2793.
9. Про Рекомендації парламентських слухань на тему : «Закордонне українство : сучасний стан та перспективи співпраці» : постанова Верховної Ради України від 19 січня 2010 р. № 1807–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 9. – Ст. 100.
10. Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців : постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 1024 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 32. – Ст. 2151.
11. Порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1531 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 46. – Ст. 3020.